

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 1 - Рівне: РДГУ, 2013 – 203 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідectво про державну реєстрацію **Серія KB №18713-7513P**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет.e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

або форм до маркетингових презентацій. Найпоширенішими воркшопами виявилися серед представників творчих професій (дизайнерів, художників, журналістів і т.ін.). Воркшоп (походить від англ. "цех, майстерня") останнім часом використовується для позначення особливої форми й технології роботи з групою дорослих, у якій переважають інтерактивні форми роботи та провідна роль у здобутті знань та прийнятті рішень належить активності самих учасників навчальної групи. Роль викладача воркшопа полягає не тільки у викладанні матеріалу, а радше в активізації групи та посередництві між учасниками, оптимізації процесу здобуття знань й пошуку рішень, що відповідно відбивається в англійських термінах "фасилітатор" або "модератор". Воркшоп зазвичай є практичним семінаром або тренінгом, що може проходити у формі лекції, практикуму, або круглого столу. Це своєрідна майстерня, на якій професіонал ділиться своїми думками та здобутим досвідом, але також ініціює дискусії та обмін думками з допомогою залучення учасників до обговорення пропонованої проблематики. Останнім часом користуються популярністю ігрові воркшопа, що дозволяють у комфортній та невимушеній обстановці засвоїти альтернативні розумові моделі й сформувати навички продуктивних, творчих підходів й креативного мислення в розв'язанні пропонованих завдань і проблем.

Найбільш повно розкрито принципи та прикладні аспекти організації й проведення занять такого типу, а також узагальнено розмаїття підходів щодо визначення воркшопа в роботах К.Фопеля. Зокрема, дослідник розглядає воркшоп як: інтенсивний навчальний захід, на якому учасники навчаються завдяки власній активності; навчальну групу, яка допомагає всім учасникам стати після закінчення навчання більш компетентними, ніж до початку; навчальний процес, у якому кожен бере активну участь, та під час якого учасники багато дізнаються один від одного; тренінг, результати якого залежать, передусім від внеску учасників і меншою мірою - від знань ведучого; навчальний процес, що зосереджується на переживаннях і враженнях учасників, а не компетентності ведучого; можливість самовідкриттів щодо власної компетентності, і навчання чомусь від інших, від яких цього не очікував [1].

Відтак, воркшоп можна розглядати як технологію навчання, що передбачає самостійне навчання та інтенсивну групову взаємодію учасників навчальної групи. Така взаємодія відбувається на тлі збереження духу майстерні, коли теорія не існує у відриві від практики, а навчання - у відриві від дій, вивченні практичних аспектів будь-якої проблеми або питання, що й вирізняє воркшоп від інших форм і технологій навчання. На воркшопах навчаються за допомогою одержання актуального досвіду та особистого переживання, що набагато легше досягається в груповому, ніж в індивідуальному навчанні. З пасивного слухача кожен учасник перетворюється в активного творця навчального процесу. У ході воркшопів навіть необхідні теоретичні «вкраплення» та декларація знань відіграють незначну роль, а акцент полягає в отриманні динамічного знання, коли учасники самостійно можуть визначати цілі навчання та поділяють з ведучим відповідальність за процес і результати навчання, звертаючись до рефлексії набутого досвіду. А тому будь-який добре організований воркшоп передбачає сукупність різних методів, що активізують учасників та включають у процес групових дискусій та рефлексії, самостійного здобуття знань. В освітній практиці склалася різна тривалість воркшопів, зокрема: міні-воркшопа, (до 1 години), а також воркшопа тривалістю від половини дня до тижня.

У Рівненському державному гуманітарному університеті на кафедрі практичної психології і психотерапії проводяться теоретико-методичні дослідження та узагальнюється досвід щодо використання воркшопів у процесі підготовки майбутніх психологів. Зокрема, традиційним стало використання воркшопів при викладанні навчальних курсів „Інтерактивні тренінгові технології”, „Методика організації психотренінгу”, спецкурсів «Основи глибинної психотерапії», «Основи ігрової терапії», «Методи ігрової корекції», «Основи соціально-педагогічної діяльності» і т.ін.

Побудова нової освітньої моделі передбачає теоретичне переосмислення та практичну орієнтацію на новий ідеал освіченої людини й вироблення адекватної педагогічної стратегії, передумов для формування самостійної, вільної та відповідальної особистості. Професійне становлення особистості на будь-яких етапах розвитку є невіддільним від її особистісного становлення й розвитку, тому потрібні форми й технології навчання, що розвивають творчий потенціал особистості майбутніх фахівців. У зв'язку з чим убачаємо перспективність подальших досліджень у вивченні організаційно-методичних засад розвитку заснованої на виважених змістово-дидактичних засадах та використанні інноваційних форм, методів і технологій підготовки майбутніх фахівців, що потребує подальшої розробки й апробації відповідного науково-методичного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України/ Т.Ф. Алексєєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за заг.ред. акад. В.К.Кременя; НАПН України.- К.: Інформ. Системи, 2010.-342 с.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга / И.В. Вачков: Учебное пособие.- М.: Ось-89, 2000.- 224 с.
3. Драйден Г., Дж.Вос. Революция в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос / Перекл. з англ.. М.Олійник.- Львів: Літопис, 2005.- 542 с.
4. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагогів: Збірник наукових праць.- Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003.- 208 с.
5. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Наук.-метод. посібн/ О. Пометун, Л. Пироженко. за ред. О. Пометун. - К.: Вид.-во А.С.К., 2004.- 192 с.
6. Панфилова А.П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организации развития персонала.- СПб, 2003.- 535 с.
7. Фопель К. Эффективный воркшоп / К.Фопель. Динамическое обучение. Пер. с нем.- М.: Генезис, 2003.- 368 с.

Резюме. В статті обґрунтовані теоретичні основи й освещені досвід практичного використання воркшопів як інноваційної технології навчання в процесі підготовки майбутніх практичних психологів.

Ключевые слова: підготовка майбутніх психологів, інтерактивні методи, форми й технології навчання, воркшоп.

Summary. In the article the theoretical background and practical experience in the use of lighted workshops as an innovative learning technologies in the future podgodovki practical psychologists.

Key words: training of future psychologists and interactive techniques, forms, and learning technologies, workshop.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Резюме. У статті виконано аналіз наявних у психологічній науці теоретичних підходів до вивчення проблеми ідентичності. Висвітлюються генезис, структура, функції, види, форми ідентичності як психологічного феномену.

Ключові слова: ідентичність, образ «Я», самосвідомість, самовизначення, індивідуальність.

Постановка проблеми. Проблема ідентичності виникає в рамках глобальної проблематики існування людського роду: переживання ідентичності актуалізується в професійній, статевій, етнічній сферах людського життя. Дослідження ідентичності, її структури, генезису та умов становлення є актуальним у зв'язку із загостренням кризи ідентичності сучасної людини (Г.М.Андрєєва, Т.М.Буякас, А.В.Кузьмін, А.В.Лук'янов, А.Тoffler, J.F.Luotard). Ідентичність – складний феномен, складна психічна реальність, що включає різні рівні свідомості та містить індивідуальні, колективні, онтогенетичні, соціогенетичні основи. Поняття ідентичності як захисту особистісного, відповідності образу «Я» його життєвому втіленню, стану приналежності індивіда до надіндивідуального цілого, що охоплює і суб'єктивну реальність, і особистісну діяльність, і національну культуру є однією із головних тем суспільної та психологічної думки ХХІ століття. Подальші дослідження ідентичності дозволяють розглядати її як результат активного рефлексивного процесу, із відображенням справжніх уявлень суб'єкта про себе, власний шлях розвитку, який супроводжується відчуттям особистісного самовизначення, тотожності, цілісності, що дає можливість суб'єкту сприймати власне життя як досвід продовження та безперервності свідомості, єдності життєвих цілей і повсякденних вчинків, дій і їх значень, які визначають послідовність діяльності та поведінки.

Звернення до проблеми ідентичності пов'язане із зростанням інтересу до проблем особистісного вибору, самовираження, набуття «сутнісного Я» у хаосі економічного, політичного, інформаційного і соціально-психологічного різноманіття. До 70-х років в гуманітарних науках поняття ідентичності не фігурувало та глибоко не досліджувалося. Причини виникнення теорій ідентичності в сучасному гуманітарному мисленні як нових форм пізнання пов'язані із загостренням проблеми особистісного вибору та міри персональної відповідальності у всіх сферах життєвого простору та життєвої ідеології людини.

Розуміння стійкої ідентичності як єдності функціонального буття та екзистенційної свободи людини є предметом багаточисельних досліджень, механізми її становлення інтерпретуються в різних психологічних концепціях: психоаналізі, біхевіоризмі, символічному інтеракціонізмі, когнітивній психології через категорії самосвідомості, свідомості, несвідомого.

Вперше в соціально-психологічному плані проблема ідентичності розроблялася Дж.Мідом і Ч.Кулі, під якою розуміли умови та наслідки соціальної інтеракції. Наукове вживання терміну «ідентичність» пов'язане з іменем Е.Еріксона, який трактував ідентичність як внутрішню «безперервність самопереживання індивіда», «постійну внутрішню рівність із собою», тотожність особистості, важливу характеристику її цілісності і зрілості, переживання людиною своєї тотожності з відповідними соціальними групами. Бути ідентичним означає – переживати хронологію свого життя як єдине ціле, відчувати зв'язок між персональною безперервністю та визнанням цієї безперервності іншими людьми [7].

Серед основних функцій ідентичності можна виділити наступні: адаптаційну («оберігає цілісність та індивідуальність досвіду людини») і організаційну («організація життєвого досвіду в індивідуальне «Я»).

Вживання поняття «ідентичність» у психологічній літературі співпадає з термінологічним значенням таких понять, як «відповідність», «самобутність», «цілісність», «єдність», «тотожність», «самість». Ідентичність осмислюється як тотожність між мисленням та словесним оформленням, між тим, що наявне у свідомості, і тим, як це виражається у зовнішній поведінці.

Значення терміну «ідентичність» розглядається в теорії когнітивного розвитку Ж.Піаже. Піаже пов'язує це явище з розвитком об'єктної незмінності, тобто незмінності об'єктів та ідентичність об'єктів є еквівалентами. З формальної точки зору поняття «індивідуальна ідентичність» співпадає з поняттям «об'єктна ідентичність».

Німецькі соціальні психологи Б.Шефер, Б.Шледер у структурі ідентичності виділяють епістемологічну ознаку об'єктивності-суб'єктивності, що відноситься до сфери самосвідомості та групової свідомості. В об'єктивному сенсі головна функція ідентичності полягає у виявленні стабільності, а в суб'єктивному аспекті ідентичність трактується як джерело змін та варіацій [6].

Індивідуальна ідентичність повинна мати подвійну характеристику на основі врахування суб'єктивно-об'єктивного принципу. Для цього вводиться поняття «цінності» як уявлень про бажане, які використовуються при оцінюванні об'єктів, подій, що зумовлюють цілі і засоби поведінки для створення ідентичності однієї людини або групи. Індивідуальні цінності інтегрують поведінку і переживання окремої людини, а групові цінності функціонують як правило соціальної взаємодії (Е.Дюркгейм, С.Московічі, Ш.Тейлор). Таким чином, ідентичність суб'єкта залежить від того, як він сам себе інтерпретує, і що для нього є цінністю.

П.Вріца ідентичність трактує як «почуття індивідуальності», що охоплює різноманітні переконання, цінності, здібності та види поведінки на більш високих логічних рівнях [4].

У неофрейдизмі ідентичність трактується А.Адлером як єдність особистості у кожній людині. Кожен індивід являє собою одночасно єдність особистості та індивідуальний стиль вираження цієї єдності [1].

В психосинтезі при аналізі проблеми відносин між індивідуальним «Я» і суспільним «Я» головним є бачення різниці між «Я» в його істинній природі і нашою повсякденною особистістю, нашим обмеженим «Я», або Его, яке ми зазвичай усвідомлюємо. Тому, згідно концепції Р.Ассаджолі, ідентичність можна трактувати через категорії самосвідомості як «Я в його істинній природі» [2].

К.Юнг розглядає поняття «індивідуальності» і «самості». Індивідуальність полягає в тому, щоб стати окремим індивідом та набути неповторної унікальності – стати власною самістю. На думку К.Юнга, втрата самості – це самовідмови на користь зовнішньої ролі або уявного значення [8].

У соціальній філософії ідентичність розглядають як модель життя, що дозволяє розділити «Я» та оточуючий світ, визначити взаємозалежність внутрішнього і зовнішнього для людини, кінченості та безкінечності, адаптації та самозахисту, упорядкувати різноманітність цілей в самореалізації. У цьому трактуванні ідентичність представлена через процесуальні і функціональні аспекти [3].

У гештальтпсихології ідентичність розглядається як така, що повинна бути одночасно і стійкою, і гнучкою, повинна піддаватися порівнянням, але не розчинятися у них.

Таким чином, виходячи з різних аспектів трактування ідентичності, можна виділити наступні рівні опису терміну «ідентичності»:

- 1) рівень очевидності або раціоналістичний – відображає цілісність, неподільність, натуральність особистості, людина розглядається такою, якою вона здається;
- 2) понятійний рівень – відображає конкретно науковий зміст, визначений дослідженнями, передбачає ступінь відповідності людини групі, статі, етносу, роду тощо.
- 3) глибинний рівень, або ірраціональний – відображає самість, річ у собі, людина є цінністю не тільки за зовнішнім виглядом, але і за сутністю.

З'ясування структури ідентичності дає можливість розкрити її зміст. Зміст ідентичності Е.Еріксон визначає як конфігурацію, яка поступово об'єднує конституційні задатки, базові потреби, здібності, значимі ідентифікації, успішні сублімації та постійні ролі. Це визначає систему цінностей, ідеали, життєві плани, соціальну роль індивіда, його активність у конкретно-історичному житті суспільства. Такий опис ідентичності стосується усіх рівнів соціально-психологічної та суб'єктивно-психологічної реальності, що і проявляється у різноманітні інших підходів Дж.Марсія, Г.Родрігес-Томе, А.Гідденс, А.Ваттерман, О.Н.Дерісі, Б.Шефер, Б.Шедлер, М.Завалоні, Л.М.Путілова, Г.Брейкуелл, Дж.Мід. В цьому розумінні зміст ідентичності включає багато функціональних та смислових утворень: внутрішню організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії, різноманітні Я-явлення, особистісні уніфікації та фрагментацію, безпомічність та різноманіття можливостей, стійкість та невизначеність, індивідуальний досвід та соціальний досвід, вибір цілей, цінностей та переконань, ролі, групове членство, цінності, мотиви, установки, емоції, персональні конструкти, ціннісний вимір, суб'єктивний час особистості, образи, концепти та судження. У єдності та взаємозв'язку ці функціональні та смислові компоненти утворюють структуру ідентичності.

Таким чином, ідентичність має структурну будову. Змістовий, ціннісний та оціночний параметри, що перебувають у взаємодії та взаємозв'язку, являються основними показниками виміру структурних компонентів ідентичності. Огляд структурного аналізу ідентичності дозволяє виділити у її змісті аналогії із символами. Ідентичність виражає певні способи усвідомлення, закріплення і трансляції екзистенціальних фактів та ситуацій, що мають характер духовного засвоєння, які є компонентами колективного чи особистого досвіду. Ідентичність має структурну будову, основу якої, з нашої точки зору, складають смисли, хронотипи, прототипи та цінності, які виникають завдяки самосвідомості та закріплюються завдяки пам'яті.

Дослідники не тільки визначаються відносно структури (змісту) ідентичності, але і намагаються класифікувати різні види та форми ідентичності.

Е.Еріксон виділяв:

- 1) еґо-ідентичність та ширше поняття ідентичності;
- 2) позитивну та негативну ідентичність.

В його концепції розкриваються два важливих поняття: «групова ідентичність» та «еґо-ідентичність» [7].

Крім того, він виділяв три форми ідентичності за походженням:

- 1) зовнішньо обумовлену (статеву, вікову, расову, національну, громадянську приналежність);
- 2) набуту ідентичність (професійний статус, вільно вибрані зв'язки, симпатії, орієнтації);
- 3) запозичену ідентичність (умовні ролі, що задані певним зовнішнім образом).

Б.Шефер та Б.Шедлер розрізняють поняття: «об'єктна ідентичність», «індивідуальна ідентичність», «групова ідентичність». В першу чергу вони виділяють об'єктивуючий аспект поняття «ідентичність», який може сприйматись через співставлення із основним поняттям об'єктної незмінності. Другий аспект індивідуальної та групової ідентичності виводиться із самосвідомості та сомооцінювання. Поєднання суб'єктивного та об'єктивного аспектів створює єдине ціле [6].

Опис типології ідентичності передбачає розкриття не тільки компонентів змісту ідентичності, а й з'ясування форм її вираження. Аналіз теоретичних підходів з дослідження проблеми ідентичності (Е.Еріксон, Д.Марсія, Х.Ремшмідт, С.Мадді, Б.Шефер, Б.Шедлер, Ю.Хабермас, Д.Мід, Е.Гоффман, Р.Фогельсон, П.Бергер, Т.Лукман) дозволяє констатувати існування різних видів ідентичності, що свідчить про багатозначність її змісту. Так, зокрема, дослідники виділяють: еґо-ідентичність і групову ідентичність, особистісну і соціальну ідентичність; позитивну і негативну, передчасну, дифузну і досягнуту ідентичність; усвідомлювану і неусвідомлювану; актуальну і віртуальну; реальну і ідеальну, негативну і пропоновану ідентичність.

Соціальних психологів і соціологів цікавлять аспекти ідентичності інших сутностей, а саме ідентичність окремих людей і груп. Дослідження Д.Тернера, М.Яромовіца, Р.Дженкінса, Г.Брейкуелла, Ж.Дешампа, У.Дойса, Т.Девоса свідчать про наявність соціального (орієнтованого на соціальне оточення, що визначає приналежність людини до різних соціальних категорій) і особистісного (орієнтованого на унікальність фізичних, інтелектуальних і моральних проявів людини) аспектів ідентичності. Дана точка зору є домінуючою у сучасній західній психології.

У вітчизняній психології акцент робиться не стільки на зовнішніх аспектах ідентичності, скільки на внутрішньому «Я» особистості. А.Ліпкіна, М.Г.Ярошевський зазначають, що людина на зовнішньому соціальному рівні представлена своєю статтю, зовнішністю, власним іменем. Але в структурі її «Я» наявні й інші більш глибокі рівні представлені досвідом особистості, її минулим, переживанням майбутнього, що визначають «проект» самореалізації та віру у невичерпність духовного потенціалу особистості [5].

У сучасному інформаційному світі виділяють новий тип ідентичності - віртуальну ідентичність. Для людини віртуальної ідентичності особливості самоідентифікації полягають у тому, що віртуальна реальність є грою з такими фундаментальними критеріями життєдіяльності як час і простір, імітація яких здійснюється за допомогою як технологічних, так і ментально-феноменальних методів.

Аналіз класифікації ідентичності можливий і в рамках ідей загальних законів розвитку. Н.О.Лоскім обґрунтовано погляд, відповідно до якого вважається, що нинішня людська свідомість здатна диференціювати лише тільки середньо-загальний зміст дійсності. На його думку соціальна і особистісна ідентичність представлені в дійсності, репрезентовані в ній у недиференційованій формі як єдине ціле. У цьому сенсі соціальна та особистісна ідентичність не є частинами, вони є єдністю єдиного цілого і можуть існувати тільки відносно системи «Я» особистості.

Отже, аналіз наявних у психологічній науці теоретичних підходів щодо до вивчення проблеми ідентичності дає можливість стверджувати про їх взаємодоповнюючий характер та виділення в якості об'єкта дослідження різних сторін феномена ідентичності.

У сучасній психології ідентичність суб'єктів визначається самоідентифікаціями у сфері суспільного буття та як відображення «психосоціальної totoжності» людини (А.В.Кузьмін): ототожнення з людьми, з соціальною спільнотою, соціальною роллю, групою, зі своїми потребами і цінностями. Встановлений у дослідженнях пріоритет соціального характеру становлення ідентичності дозволяє створювати відповідні умови і моделювати ситуації, що сприяють розвитку ідентичності людини [3].

Ідентичність конструється в певних формальних проявах, що дозволяє говорити про наявність психолого-феноменологічного комплексу, який називають ідентичністю. Найважливішими складовими цього комплексу є спілкування, досвід, мова. Спілкування та досвід породжують ідентичність, яка виражається через мову. Ключові місця в практичній психології займають два співвідносних поняття - «спілкування» і «досвід». Перше (спілкування) поєднує терміни, які інтерпретують те, що відбувається з людиною в соціально-психологічній реальності, друге (досвід) - те, як людина відображає сутність світу і подій, що у ньому відбуваються. Спілкування та досвід певним чином обмежують сферу цілеспрямованих людських дій.

Аналіз психологічного сенсу виникнення ідентичності дає можливість розглядати ідентичність як суб'єктивно-психологічну та об'єктивно-психологічну реальність нашого «Я», як продукт реальності і ментальності. Тому опис ідентичності через досвід, спілкування, мову, в єдності цих трьох компонентів породжує унікальну, самобутню психічну сутність людини, іменовану ідентичністю.

Висновки. Таким чином, ідентичність є самореферентністю, тобто є відчуттям і усвідомленням унікальності «Я» в його екзистенції і неповторності особистісних якостей, при наявності власної приналежності соціальній реальності. Спілкування та досвід детермінують ідентичність, що реалізується через механізми ідентифікації і відчуження та проявляється в межах певних ситуацій і міжособистісних відносин.

Ідентичність є динамічною структурою, яка розвивається і переструктурується протягом усього життєвого шляху людини, причому цей розвиток є нерівномірним, визначається прагненням особистості до набуття ідентичності та руйнівними наслідками для людини при її втраті. У нашому розумінні структурування ідентичності означає певну цілісність і впорядкованість розгортання процесу ідентичності як феномена функціонального і екзистенціального буття.

Загалом, аналіз проблеми ідентичності у психологічній науці дає можливість розглядати її як багатовимірний та інтегративний психологічний феномен, який забезпечує людині цілісність, totoжність, визначеність, розвивається у площині процесів самовизначення, самоорганізації і персоналізації та обумовлюється розвитком рефлексії при дотриманні певних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А.Адлер. - М., 1993.
2. Ассаджоли Р. Психосинтез: теория и практика / Р. Ассаджоли. - М., 1994.
3. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты : автореф. дис.... докт. философ. наук / М.В.Заковоротная - Ростов-на-Дону, 1999.
4. Зинк Н. Мастерство, новый код и системное НЛП (Новейшие достижения в НЛП) / Н.Зинк, Д.Маншоу, М.Холл. - М., 1998.
5. Липкина М. Третья жизнь // Популярная психология : хрестоматия: учебное пособие для студентов пед. инст. / М.Липкина. М.Ярошевский. - М., 1990. - С. 136-143.
6. Шнейдер Л.Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики / Л.Б. Шнайдер. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2007.- 128с.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Пер. с англ. // Э.Эриксон. - М., 1996.
8. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Психология бессознательного. Пер. с нем / К.Г.Юнг. - М., 1994.

Резюме. В статье представлен анализ имеющихся в психологической науке теоретических подходов к изучению проблемы идентичности. Освещаются генезис, структура, функции, виды, формы идентичности как психологического феномена.

Ключевые слова: идентичность, образ «Я», самосознание, самоопределение, индивидуальность.

Summary. The paper presents an analysis of existing psychological science of theoretical approaches to the study of identity. Highlights the genesis, structure, functions, types, forms of identity as a psychological phenomenon.

Key words: identity, image of the "I" self-awareness, self-identity, individuality.

УДК [378.14:159.922.1]:371.1

О.Б. ПЕТРЕНКО

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Резюме. У статті здійснено аналіз поняття „гендерна компетентність”; розглянуто особливості формування професійної гендерної компетентності майбутнього вчителя як складової його професійної компетентності.

Ключові слова: компетентність, гендерна компетентність, професійна компетентність, професійна гендерна компетентність, майбутній вчитель.

Постановка проблеми. Становлення професійного образу „Я”, з одного боку, є результатом дії багатьох взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх чинників, в систему яких входить і гендер. З іншого боку, вибір професії і подальша професійна діяльність можуть впливати на гендерні ідентифікаційні моделі, гендерну ідентичність і, відповідно,

ЗМІСТ

Передмова

Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості

Вірна Ж.П. Аксіологічний проект як чинник формування соціальної зрілості жінки

Гошовський Я.О., Гошовська Д.Т. Генетично-психологічна парадигма вивчення особистісної ідентичності педагога

Коваленко А.Б. Особливості застосування методів активного навчання у ВНЗ

Литвиненко С.А. Використання воркшопів у фаховій підготовці майбутніх психологів

Павелків Р.В. Аналіз проблеми ідентичності як психологічного феномену

Петренко О.Б. Специфіка формування професійної гендерної компетентності майбутнього вчителя.

Сергієнко В.П., Войтович І.П., Войтович О.П. Психолого-педагогічні особливості реалізації компетентісного підходу при комп'ютерній підтримці вивчення фахових дисциплін у ВНЗ

Ямницький В.М. Здатність до саморегуляції як основа професіоналізації спеціаліста

Артемова О.І. Розкриття креативного потенціалу студентів вищих навчальних закладів

Бабак К. В. Особливості психологічного супроводу професійного розвитку студентів в умовах навчання у педагогічному коледжі

Безлюдна В.І. Готовність молоді до побудови конструктивних зв'язків з родиною

Бойчук В.М. Розвиток пізнавального інтересу у процесі підготовки майбутнього вчителя

Бричок С.Б. Інтерактивні методи формування творчого потенціалу особистості майбутнього педагога у процесі вузівського навчання

Бучко В.Б. Значення взаємозв'язку студента з групою в контексті свободи Е. Фромма

Главінська О.Д., Савуляк В.О. Емпатія як складова професійної компетентності педагога

Головань М.С. Компетентісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти

Грицюк І.М. Соціальні орієнтації як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього соціального працівника

Дарманська І.М. Розвиток управлінської компетентності майбутніх керівників навчальних закладів (професійно-функціональний компонент)

Демянюк О.Б. Особливості становлення та типологія образу світу у студентів: теоретичний аналіз проблеми

Джеджеря К.В. Професійно-педагогічне спілкування як проблема професіоналізації молодих викладачів вищих навчальних закладів

Дружиніна І.А. Професійна ідентичність майбутніх психологів як умова їх професійного зростання

Кириченко Н.А. Свідомий вибір як чинник формування професійної ідентичності у юнацькому віці

Корчакова Н.В. Прогностична функція особистісного само сприйняття як основа професійного розвитку студента

Кулаков Р.С. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності особистості

Лук'яник Л.В. Психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів до формування лінгвоукраїнознавчої компетенції школярів

Маргітич К.Є. Формування національної самосвідомості угорської студентської молоді в Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці І

Михальчук Н.О. Смісл як відображення індивідуального образу світу студентів в діяльності з читання літературних творів

Михальчук Н.О., Івашкевич Е. З. Психологічні умови ефективного засвоєння студентами іноземної мови

Михальчук Н.О., Хупавцева Н.О. Аргументативний дискурс як механізм оволодіння студентами іноземною мовою

Мудрик А.Б. Зміст професійної компетентності фахівця та психологічні особливості її формування у процесі вузівського навчання

Мушкевич М.І. Психологічний супровід сім'ї з проблемними дітьми

Ногачевська І.О. Інтерпретація художнього тексту як спосіб вдосконалення лінгвістичної освіти студента філолога

Остапівський О.І. Взаємообумовленість професійної ідентичності та економічної свідомості студентської молоді

Пивоварчук Т.О. Модель комунікативних здібностей студента –філолога

Рудюк О.В. Феномен професійної ідентичності у детермінації переживання безробітними професійних криз

Самолук А.В. Психологічне підґрунтя професійного становлення студентів-філологів

Созонюк О.С. Детермінанти розвитку психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи

Співак Л.М., Піонтковська Д.В. Стан вивчення проблеми національної ідентичності студентської молоді у вітчизняній психологічній науці

Сторож О.В. Типологія творчої соціалізації особистості

Турчина Л.І. Психосоціальний аналіз професійного самовизначення обдарованої молоді

Федоренко Р.П. Диструктивний вплив алкоголезалежних сімей у становленні особистості сучасного студента

Філоненко М.М. Системний аналіз особистісного становлення майбутнього лікаря

Хлівна О.М. Психологічна специфіка формування професійно значущих якостей майбутнього медичного працівника у вищому навчальному закладі

Шевчук Ю. С. Подружнє сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект

Шкарлатюк К.І. Завдання та методи тренінгу професійного самофутурування студентської молоді

Яцюк Н.О. Роль студентського самоврядування у професійному становленні майбутніх психологів

Яшук І.П. Формування соціальної компетентності молоді в умовах вищого навчального закладу

Доробки молодих науковців

Бельська І.В. Особливості розуміння гендерної ідентифікації у підлітковому віці

Богдюк М.О. Роль Інтернету у навчальній діяльності студентів

Бурко Л.В. Психологічні аспекти діяльності фармацевта

Вовкодав А.В. Вплив рівня емоційної стійкості особистості студентів на результативність їх навчальної діяльності

- [Вознюк Ю.С., Психологічні механізми самоствердження юнаків](#)
[Волошин М.М., Назарець Л.М. Аналіз взаємозв'язку тривожності та навчальної успішності студентів](#)
[Герман І.П. Соціальний статус як чинник виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці](#)
[Дзюбак О.В., Назарець Л.М. Психологічний аналіз професійної самореалізації студентів](#)
[Клубок Ю.О. Самостійність як соціально-психологічний феномен](#)
[Корнійчук В.В. Розвиток міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці](#)
[Кузьмік Т.О. Психологічні особливості ставлення жінок до своєї зовнішності](#)
[Курдибаха О. Особливості формування гендерної ідентичності підлітків у спілкуванні з однолітками](#)
[Луцник Г.О. Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи з неповнолітніми правопорушниками](#)
[Мазурець В.Ю. Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у підлітків](#)
[Марчук В.С. Психологічні особливості життєвих домагань майбутніх психологів](#)
[Мороз Т.Т. Причини виникнення і перспективи попередження підліткової важковихованості](#)
[Навозняк Л.Л. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів засобами фольклору](#)
[Нестерук Л.В. Взаємозв'язок статусних характеристик підлітків та їх схильності до узалежнень](#)
[Окач В.М. Психологічний аналіз причин формування девіантної поведінки підлітків](#)
[Петренко С.В., Шахрайчук М.Й. Автоматична інформаційна система управління навчальним процесом і розвиток професійної компетентності магістрантів](#)
[Родзяк М.М. Психологічний аналіз емоційних переживань вагітних жінок](#)
[Солтис Г.М. Психологічні особливості мотивації студентів до навчальної діяльності](#)
[Талайчук Т.М. Психологічні особливості впливу реклами на свідомість людини](#)
[Усик В.С. Вплив партнерських пологів на особливості психологічного клімату сім'ї](#)
[Целюк Л.Т. Когнітивно-стильові особливості розуміння тексту студентами – філологами](#)
[Яблонська М.М. Сучасна реклама та її вплив на розвиток учнів початкової школи](#)
[Відомості про авторів](#)